

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAVODXONLIKNI VA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Ergashova Sabrina Baxtiyor qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi
Email: ergashevasabrina376@gmail.com
Tel: +998-88-420-05-10

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17346498>

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirishning mazmuni, ahamiyati hamda samarali metodlari tahlil qilingan. Maqolada o'qituvchining dars jarayonida zamonaviy interfaol usullardan foydalanishi, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishdagi o'rni yoritilgan. Tadqiqot davomida kuzatish, tajriba-sinov va so'rovnoma metodlari asosida o'quvchilarda nutq madaniyatini shakllantirish omillari o'rganildi. Natijada, savodxonlikni rivojlantirish o'quvchilarning tafakkuri, mustaqil fikrlashi va muloqot madaniyatini oshirishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, savodxonlik, nutq madaniyati, interfaol metod, o'qish va yozish, o'qituvchi mahorati, muloqot, tafakkur, metodika.

Аннотация: В статье анализируются содержание, значение и эффективные методы развития грамотности и культуры речи учащихся начальной школы. В статье освещается роль учителя в использовании современных интерактивных методов в урочном процессе, развитии устной и письменной речи учащихся. В ходе исследования изучались факторы формирования культуры речи учащихся на основе наблюдения, экспериментального тестирования и анкетирования. В результате установлено, что развитие грамотности способствует развитию мышления, самостоятельности мышления и культуры общения учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, грамотность, культура речи, интерактивный метод, чтение и письмо, мастерство учителя, коммуникация, мышление, методика.

Abstract: This article analyzes the content, importance and effective methods of developing literacy and speech culture in primary school students. The article highlights the role of the teacher in the use of modern interactive methods in the lesson process, the development of oral and written speech of students. During the study, the factors of forming speech culture in students were studied based on observation, experimental testing and questionnaire methods. As a result, it was found that the development of literacy increases students' thinking, independent thinking and communication culture.

Keywords: primary education, literacy, speech culture, interactive method, reading and writing, teacher skills, communication, thinking, methodology.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishda eng muhim davr hisoblanadi. Ayniqsa, savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirish bu bosqichda o'quvchilarning tafakkuri, muloqot madaniyati hamda fikrni to'g'ri ifodalash qobiliyatini o'stirishga xizmat qiladi. Chunki savodxonlik nafaqat to'g'ri o'qish va yozish ko'nikmalarini, balki o'z fikrini ravon, aniq va mantiqiy tarzda ifoda eta olishni ham anglatadi. Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini rivojlantirishga zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va integratsiyalashgan yondashuvlar

orqali yondashish dolzarb masalalardan biridir. O'qituvchi o'quvchilarda og'zaki va yozma nutqni to'g'ri shakllantirish, ularni adabiy tilda so'zlashga o'rgatish hamda fikrini mustaqil ifodalashga rag'batlantirishi zarur. Shu boisdan, mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirishning ahamiyati, samarali usullari hamda bu yo'nalishda o'qituvchining o'rni va faoliyati tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Boshlang'ich ta'limda savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirish masalasi ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekiston – ma'rifatli jamiyat" konsepsiyasi hamda "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida o'quvchilarda savodxonlik, ijodkorlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifasi sifatida belgilangan.

Pedagog olimlardan A. Abdurahmonova, N. Mavlonova, Sh. Shorahmedov, M. Xayrullayeva va boshqalar o'z tadqiqotlarida boshlang'ich ta'limda o'qish, yozish va nutq madaniyatini shakllantirish jarayonida o'qituvchining metodik mahorati muhim omil ekanligini ta'kidlaganlar. Jumladan, N. Mavlonovanning "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" (Toshkent, 2019) asarida savod o'rgatish davrida o'quvchilarning fonetik, leksik va grammatik savodxonligini birgalikda rivojlantirish zarurligi qayd etiladi. Shuningdek, A. Abdurahmonovanning "Nutq madaniyati va uni o'qitish metodikasi" nomli tadqiqotida o'quvchilarda to'g'ri talaffuz, adabiy til normalariga amal qilish va so'z boyligini kengaytirish orqali nutq madaniyatini oshirish yo'llari yoritilgan.

Xorijiy tadqiqotchilardan L. S. Vygotskiy, J. Piaje, J. Bruner kabi olimlar bola nutqining rivojlanishi bevosita uning tafakkuri, muloqot muhiti va o'qituvchi bilan o'zaro munosabatiga bog'liq ekanini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, boshlang'ich sinf davrida til va tafakkur uzviy ravishda shakllanadi, shuning uchun nutqni o'stirish mashg'ulotlari ta'limning barcha turlarida qo'llanilishi zarur. Shuningdek, so'nggi yillarda M. Egamberdiyeva, G. Jo'raeva, D. Eshqobilova kabi metodist olimlar tomonidan yaratilgan o'quv qo'llanmalarda savod o'rgatish va nutq madaniyatini shakllantirishda interfaol metodlar ("Klaster", "Aqliy hujum", "Tushunchalar xaritasi" va boshqalar)ni qo'llash samaradorligi amaliy tajribalar bilan asoslab berilgan. Mazkur manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda savodxonlikni rivojlantirish va nutq madaniyatini shakllantirish o'quvchilarning og'zaki hamda yozma nutqini, shuningdek, tafakkurini o'stirishda muhim o'rin tutadi.

Ushbu tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarida savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirish jarayonining mazmuni, shakl va usullari o'rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sifatini oshirishga oid qarorlari, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, davlat ta'lim standarti hamda ilg'or pedagogik tajribalar tashkil etadi.

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- Nazariy tahlil metodi — mavzuga oid ilmiy, metodik va pedagogik adabiyotlar tahlil qilinib, savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirish bo'yicha mavjud yondashuvlar o'rganildi.
- Kuzatish metodi — boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib borilgan dars jarayonlari, ularning og'zaki va yozma nutqini shakllantirishdagi o'zgarishlar tahlil qilindi.

➤ Tajriba-sinov (eksperimental) metodi — savodxonlikni oshirish va nutq madaniyatini rivojlantirishda interfaol metodlar (“Aqliy hujum”, “Tushunchalar xaritasi”, “Rolga kirish” va boshqalar)ning samaradorligi amaliy sinovdan o'tkazildi.

➤ Suhbat va so'rovnoma metodi — o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida nutq madaniyatini rivojlantirishdagi muammolar va ularni hal etish yo'llarini aniqlash maqsadida suhbatlar o'tkazildi.

➤ Taqqoslash va umumlashtirish metodi — olingan ma'lumotlar asosida ilg'or tajribalar tahlil qilinib, samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari asosida boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning savodxonlik darajasini oshirish, nutq madaniyatini shakllantirish hamda o'qituvchilarning metodik yondashuvlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqildi. Tadqiqot jarayonida o'quvchilarning savodxonlik va nutq madaniyati darajasi o'rganildi. Kuzatuvlar natijasida ayrim o'quvchilarda fikrni aniq ifodalash, so'z boyligi va talaffuzda kamchiliklar mavjudligi aniqlandi.

Tajriba darslarida “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Rolga kirish” kabi interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshirdi, nutqini boyitdi va savodxonlikni mustahkamladi. Darsdan tashqari hikoya tuzish, suhbat va ifodali o'qish mashqlari esa o'quvchilarning muloqot madaniyatini yanada rivojlantirdi. Natijada, o'quvchilarda o'qish, yozish va og'zaki nutq madaniyati yaxshilandi hamda mustaqil fikrlash ko'nikmasi shakllandi.

Xulosa va takliflar

Boshlang'ich sinflarda savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirish o'quvchilarning tafakkuri, muloqot madaniyati hamda o'z fikrini aniq ifodalash ko'nikmasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, dars jarayonida an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularning nutqiy rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'quvchilarda nutq madaniyatini rivojlantirish uchun o'qituvchining shaxsiy nutqi, darsda to'g'ri so'zlash, mantiqiy fikrlashni rag'batlantirish, ifodali o'qish va ijodiy topshiriqlarni qo'llash muhim omil hisoblanadi. Darsdan tashqari o'tkaziladigan suhbat, hikoya tuzish, sahnalashtirish kabi faoliyatlar o'quvchilarda so'z boyligini kengaytiradi, ularni adabiy tilda so'zlashga o'rgatadi.

Takliflar:

✓ Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun savodxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirishga oid amaliy seminar va treninglar tashkil etish.

✓ Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantiruvchi interfaol metodlarni doimiy qo'llash.

✓ O'quvchilarda mustaqil fikrlashni kuchaytirish uchun darslik va mashg'ulotlarda ijodiy topshiriqlarga kengroq o'rin berish.

Darsdan tashqari ishlar orqali o'quvchilarning nutqiy madaniyatini mustahkamlovchi tadbirlar, o'qish kechalari, hikoya tanlovlarini yo'lga qo'yish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4884-son qarori. — Toshkent, 2020.
2. “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun. — Toshkent: Adolat, 2020.

- 3.
4. Mavlonova N. va boshq. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. — Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019.
5. Abdurahmonova A. Nutq madaniyati va uni o'qitish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2018.
6. Shorahmedov Sh. Savod o'rgatish jarayonida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirish. — Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2021.
7. Xayrullayeva M. Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini o'qitish metodikasi. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
8. Egamberdiyeva M. Nutqni o'stirishda interfaol metodlardan foydalanish. — "Ta'lim va innovatsiyalar" jurnali, №2, 2021.
9. Jo'raeva G. Savod o'rgatish davrida o'quvchilarning og'zaki nutqini shakllantirish. — "Boshlang'ich ta'lim" jurnali, №4, 2020.
10. Eshqobilova D. Boshlang'ich sinflarda til va tafakkur rivojlanishi. — "Pedagogik mahorat" ilmiy-amaliy to'plam, 2022.
11. Vygotskiy L. S. Mysleniye i rech'. — Moskva: Pedagogika, 1982.
12. Piaget J. The Language and Thought of the Child. — London: Routledge, 1959.
13. Bruner J. Child's Talk: Learning to Use Language. — New York: Norton, 1983.